

Breu història del

Centre d'Estudis Ornitològics de Balears

(1956-1960)

Per **Abilio Reig-Ferrer** (Universidad de Alicante) i **Juan Jiménez** (Generalitat Valenciana)

Una inesperada troballa

El dissabte 4 de juny de 2016 realitzàrem una visita a un museu d'història natural de la província de Castelló a la recerca d'exemplars naturalitzats curiosos que ens donessin pistes sobre la fauna antiga de la Comunitat Valenciana. Aquests museus, formats a semblança del Real Gabinete de Historia Natural creat el 1771 per Carles III, foren el referent per al coneixement de la nostra fauna, després de les primeres enciclopèdies de naturalesa que sorgeixen amb la Il·lustració, des de mitjan s.XIX fins a la dècada dels setanta del s.XX. Formats a Instituts de Segona Ensenyança o per Ordes Religiosos, acumularen ingents quantitats d'exemplars taxidermitzats, ja fos com a curiositats, com a material d'ensenyament o com a inventari de les riqueses locals.

Amb l'arribada dels poderosos mitjans audiovisuals (enciclopèdies a color, documentals, programes de televisió, etc.), i la creació de càtedres de biologia a les universitats espanyoles, la utilitat social i educativa d'aquests museus va decaure,

i amb ells la seva freqüentació i els pressupostos de manteniment. Avui dia, els que subsisteixen han perdut una bona part de les seves peces per deteriorament, s'han traspaperat o perdut les fitxes i etiquetes originals, o directament estan clausurats.

Això no és obstacle perquè encara puguin realitzar-se interessants troballes dins aquests, precisament per la seva condició d'oblidats, i aquest va ser el motiu de la nostra inspecció. Després de repassar les peces exposades i indagar (sense èxit) per les fitxes de la seva adquisició, l'encarregat del Museu ens va convidar a visitar la biblioteca d'aquest. Al costat de l'habitual col·lecció de vells llibres d'Història Natural ordenats dins vitrines, ens vàrem introduir en un passadís on trobàrem, desordenats en unes prestatgeries, una interessant biblioteca de temes ornitològics, coberta de pols i repleta de revistes estrangeres subjectes en farcells. Malgrat el desordre, aquell arxiu semblava tenir una certa uniformitat, recopilant lligalls en carpetes similars, i marcant papers i revistes amb el cuny o segell

del Centro de Estudios Ornitológicos de Baleares (CEOB) envoltant el cap d'una grua coronada (gènere *Balearica*).

Pel que sembla havíem trobat una bona part de l'arxiu perdut del CEOB, constituït a Palma al 1956, fa exactament ara 60 anys. Tot i la seva efímera vida, aquesta entitat fou la primera a reunir uns pocs naturalistes mallorquins interessats en les aus i a treballar per a la seva conservació. D'alguna manera, el CEOB va ser un bon precedent del Grup Ornitològic Balear (GOB), fundat al desembre de 1973, si bé injustament oblidat. Com veurem a continuació, no tot va ser un camí de roses. La Sociedad Española de Ornitología (SEO), a través del seu secretari general, Francisco Bernis, va considerar la creació del CEOB com una escissió, si bé la batalla es va apaivagar poc temps després. Fruit de la tasca del CEOB va ser l'edició de la revista *Balearica*, una interessant publicació de la qual només varen aparèixer dos números. Amb el canvi de destinació del principal impulsor del CEOB, el comandant d'aviació José Julio Tato, aquesta as-

NÚM. 1

A. O. 1956-57

Fig. 5. Portada del primer número de *Balearica*.

sociació es va extingir i es va incorporar a la Societat d'Història Natural de les Balears (SHNB). En conclusió, el CEOB va ser la primera iniciativa d'associacionisme i institucionalització de la pràctica ornitològica a les Balears.

Primers contactes per al naixement del CEOB

El CEOB sorgeix de la necessitat d'integrar dins una associació formal als pocs naturalistes interessats en les aus i en la conservació de la naturalesa a les Balears. El seu impulsor fou el militar alacantí José Julio Tato Cumming (1918-1989) (Reig-Ferrer, 2002) (Figura 1).

Des de la seva arribada a Mallorca l'any 1954, Tato es va proposar contactar amb els possibles naturalistes residents a Balears per a estudiar les aus insulars. Membre fundador de la recentment creada Sociedad Española de Ornitología, l'ornitologia balear es convertia en una oportuni-

tat d'ocupar bona part del seu temps lliure a l'illa, així com continuar amb la seva afició ornitològica. Per mediació del seu col·lega Francisco Bernis Madrazo (1916-2003), Tato estableix una primera relació amb un altre membre fundador de la SEO, Llorenç Garcias i Font (1885-1975), farmacèuti d'Artà i un dels principals dinamitzadors dels estudis naturalístics (botànica, entomologia, malacologia, geologia, ornitologia, paleontologia, etc.) a Mallorca (Garcias i Pons, 2011). Així, en una primera carta, amb data de 16 d'abril de 1955, li comunica Tato a Garcias que l'ajudi amb la denominació mallorquina de les aus i li suggereixi llocs adequats per a l'observació d'aus:

<<Muy Sr. mío: El Sr. Bernis me ha facilitado su dirección y le escribo para saludarle y ponerme en contacto con Vd. como consocio de la Sociedad Española de Ornitología.

Si puedo pasaré un día por Artá –que no conozco todavía– para saludarle personalmente y para que me ayude en poner los nombres mallor-

quines de las aves de la isla, si es Vd. tan amable.

He recibido carta de un ornitólogo inglés [John Farrand] que va a venir en Mayo, diciéndome que mi dirección se la ha facilitado Bernis, y que piensa estar siete días en Palma y siete en Pollensa. Me pide le visite para facilitarle información sobreparajes, excursiones ornitológicas, etc. Yo llevo poco tiempo en la isla y le agradecería me indicase sitios favorables para la observación. Desde luego Alcudia es lo mejor y estoy tratando de averiguar la dirección del dueño o dueños para conseguir una tarjeta para el administrador o guarda de la Albufera, con objeto de poder facilitar a ese Sr. el acceso a ella.

En espera de noticias tuyas, me pongo a su entera disposición>>.

A partir d'aquest moment, Tato comença a rumiar un esquema de treball associatiu que fructifiqui en un millor coneixement de les aus i una millor protecció del medi natural. Unes breus pinzellades de naturale-

sa ornitològica acabaven de ser publicades al primer volum del Butlletí de la Societat d'Història Natural de Balears (1954) de la mà de Llorenç Garcias Font (Sula bassana bassana (L.), a Mallorca, págs. 9-10; Aves anilladas, págs. 10-11). Es tractava d'informar sobre la captura uns anys abans, el dia 14 d'octubre de 1948, d'un soteler (Morus bassanus) a Llucmajor, i d'una altra sèrie de captures d'aus anellades. Dins aquest mateix conjunt de notes, Garcias transcrivía una relació de les 22 formes endèmiques d'aus de Balears esmentades a la literatura i posava punt final amb una entrada del Cronicón Mayoricense (1315) comentant la disposició del rei D. Sanxo que es portessin des de València moltes perdius i es deixessin anar a diversos indrets de l'illa.

El Butlletí es convertiria temporalment en la plataforma de comunicació ornitològica. El mateix Tato publicarà al segon volum, que no apareixerà fins a l'any 1956, un treball (Notas sobre las aves del bosque de Bellver) al qual, a més d'allistar una sèrie d'aus observades, apel·lava a la seva protecció denunciant la tala de la muntanya baixa que s'estava produint al parc del Castell de Bellver. Amb la cautela i prevenció de l'època, a la qual, entre altres aspectes, es potenciava un turisme desafortat que reportés divises a l'Espanya franquista, el comandant apel·lava a la comunió de diversos tipus d'interessos no massa germanats i intentant promoure el respecte als matolls espinosos i les bardisses vives:

<<Es evidente que el desarrollo intensivo del cultivo, con la desaparición del bosque y monte bajo, ha sido perjudicial para los pájaros y, en consecuencia, para los agricultores, que han visto mermadas sus cosechas por plagas de insectos que, antes, servían de alimento a los pájaros que vivían en la vegetación vecina a los cultivos [...] Lo anteriormente expuesto puede pasar en el Bosque de Bellver, si se desmonta, POR COMPLETO, de toda su vegetación baja y sólo se deja el arbolado. Por muchos nidos que se pongan, si no tienen manchas de vegetación baja en sus alrededores, ricas en frutos y semillas, desaparecerá su fauna ornitológica como la que tiene Mallorca, se vea rebajada en gran parte, precisamente hoy en que, un Gobi-

erno sensato, está atendiendo a la riqueza zoológica, creando parques y Reservas Nacionales, hasta ahora sólo de caza y pesca, pero, a partir del 13 de septiembre de 1.951, una era proteccionista para las aves, ha empezado en España>> (p. 50).

Entre altres mesures, com la protecció de zones verdes amb repoblació d'espínells, abatzeres i arbustos rics en baies, o la protecció del seu accés a elles a persones i animals, demanava amb fermesa es perseguís tenaçment tots els moixos domèstics per ser els majors destructors dels ocells. Apostava per convertir Bellver en un espai d'especial protecció:

<<Bellver es una zona magnífica para este cometido, faltando sólo para conseguirlo, orientar el desmonte de su bosque, desde el punto de vista ornitológico-botánico, pudiéndose crear una Reserva de Aves Menores que, posiblemente, fuera la primera de las creadas en España, en la cual se podría acondicionar una zona de pequeñas "chabolas" para, desde ellas, poder observar a las aves en libertad. Su emplazamiento, desde el punto de vista turístico, es inmejorable, por estar dicho Parque situado en el centro de la colonia extranjera que existe en El Terreno, cuyos habitantes, sienten una gran afición a la observación de la Naturaleza, pues sólo en Inglaterra, existen miles de aficionados a la ornitología, asociados en varios Clubs de fama internacional dentro de los estudios zoológicos especializados en esta rama, viniendo a estas islas, muchos de ellos, atraídos por los trabajos que, sobre el Ornis de las Baleares, se publican en las Revistas de dichos Clubs>> (p. 51).

Per no insistir més en un tema interessant, però tangencial a aquest escrit, diguem que tres anys després es publicaria un altre treball insistint en la repoblació del bosc amb aus insectívors (El problema de las plagas del bosque de Bellver i sus aves, Tato, 1959).

A més del profitós contacte amb Llorenç Garcias, Tato treballa amb tenacitat per a establir llaços i aglutinar a persones molt diverses. Fruit d'aquest primer excursionisme ornitològic que realitza per l'illa, i concretament a Alcúdia, fou el descobriment del llegat de l'ornitòleg britànic Phillip Winchester Munn (1865-

1949) (Reig-Ferrer i Tato-Puigcerver, 2012) en mans d'Antoni Ginart Celià (1905-1982) (Reig-Ferrer, 2013). Des d'aquest mateix moment, Tato realitza les gestions pertinents per a la seva adquisició, pagant ell mateix del seu propi peculí el preu acordat. Llibres, revistes, separates, manuscrits, cartes i col·leccions (oológicas principalment) passaran a formar part del CEOB com a eines de treball.

Al mateix temps, el coneixement de l'avifauna balear ocupa un lloc de rellevància als primers números de la recentment creada revista Ardeola. De fet, ja en el seu primer volum (1954), els Moreau aborden unes Notas otoñales sobre las Aves de Levante e islas Pityusas (1954: 86-115), fruit de les seves excursions de quatre setmanes de durada als anys 1952 i 1953. Un jove Joaquín Maluquer Sostres ampliarà la llista de les aus dels Moreau d'Eivissa, gràcies a les seves observacions dels mesos març-setembre (Observaciones ornitológicas en Ibiza, 1955: 182-184) i aprofitarà per comentar la seva objecció a la transcripció dels noms locals catalans que reben les aus a Eivissa al·legant que, de vegades, l'ortografia és errònia i la fonètica està representada incorrectament.

Com a socis de la SEO amb residència balear es troben, a més dels dos fundadors, Tato i Garcias, els Nicolson, pare i fill, residents al Port Sóller, i Juan Marquès Oliver, amb residència a Sóller.

Al núm. 2 del volum III d'Ardeola (setembre de 1957) es detallen unes Notas sobre las aves de la zona costera de Palma-Andraitx (Mallorca), per Tato, a les quals insisteix que la pressió turística produeix una minva significativa en la quantitat i diversitat d'aus:

<<Todo este litoral, principalmente desde Palma hasta las colinas que separan Camp de Mar de la zona de Andraitx, es zona turística por excelencia, en la cual se construyen edificaciones a un ritmo elevado en los alrededores de todas las calas, empezándose en las más densamente pobladas a ganar terreno sobre los promontorios que las rodean, y en la actualidad existen varias zonas con un plan de urbanización que acabará invadiendo gran parte de estas pe-

Fig. 1. José Julio Tato Cumming l'any 1973, al seu domicili alacantí, amb "Doña Berenguela", un falconet femella (arxiu Abilio Reig-Ferrer).

Figura 2a,b. Equip i col·laboradors del CEOB

queñas penínsulas que separan las calas, y con las zonas pantanosas del habitat costero, de las cuales, la de Palma Nova sólo es una charca en periodo de desecación artificial y la de Porrassa, por estar un poco más al interior y detrás de la playa de Magaluf, todavía no muy explotada, tardará más en llegar a ella el ritmo de construcciones tal como se está llevando en Palma Nova, pero terminará desapareciendo>> (Tato, 1957: 281-282).

Aquell mateix any, en carta a Bernis de 22 de gener de 1957 i publicada a Ardeola, un autor anònim (molt probablement Garcias Font) informa queixant-se de l'espoli que uns oòlegs britànics (Congreve, Ashton-Johnson, i Leighton) estan duguent a terme a l'Albufera de Mallorca, col·lectant indiscriminadament desenes d'ous d'aus, i deixant a un jove paísà l'encàrrec d'esquilmar centenars més durant els propers tres anys (Nuevamente los colectores abusivos, Ardeola, 1957: 351). Un altre consoci, M. J. J. S. Nicolson, publica unes notes sobre diverses aus mallorquines i una observació de Prunella collaris

(Nicolson, Notas sobre aves de Mallorca, con una observación de Prunella collaris, 1957: 314-315).

Un any després, es produeix una explosió d'estudis amb mirada balear. Al número de juny de 1958 (vol. IV), quatre articles desperten gran interès entre els especialistes: 1) El Guión de la avifauna balear, de Bernis, Diez i Tato, una posada al dia de l'estatus de les aus a Balears; 2) La avifauna de Baleares. Estudio comparativo, (pp. 119-138) de R. E. Moreau, al qual es denuncia la destrucció d'hàbitats per l'augment del turisme d'estrangers i que en part és responsable de la pobresa actual de l'avifauna balear, així com la incertesa del coneixement ornitològic a causa de les divergències entre autors, la freqüència de dades dubtoses i les dades viciades per compilar llistes valorables zoogeogràficament. Com a botó de mostra diu que la recent obra Biogeografía de las Baleares de G. Colom, 1957, <<carece de valor ornitológico; su autor es un geólogo que nada nuevo aporta en lo que a Aves se refiere, a no ser un panorama desorientador y falto de todo

sentido crítico>> (p. 119); 3) Sobre algunas aves de Mallorca durante los últimos cien años de Wolfgang von Westernhagen (pàg. 157-168); i 4) Notas sobre aves de Puerto Pollensa y su comarca (Mallorca) de John B. Southern (pp. 176-178).

Dins aquest mateix número del mes de juny de 1958, concretament a la plana 219 del vol. IV, s'anunciava l'índex del primer número de Balearica a la Secció bibliogràfica.

Aquest breu repàs a l'interès que estava despertant l'ornitologia balear i la recepció dels seus estudis a dues noves i importants revistes (el Butlletí i Ardeola), ens planteja la qüestió de si realment era necessari plantejar-se la creació d'una altra de nova com fou Balearica.

La fundació del CEOB

El primer que es va proposar Tato en ser destinat a Mallorca durant la segona meitat de l'any 1954 va ser crear un ambient propici de treball ornitològic. Per a això, i com

ja hem notat, havia de contactar amb els escassos naturalistes nadius, veritables coneixedors del terreny, per teixir una xarxa de treball que propiciés un intercanvi profitós de coneixement. A més de l'intercanvi amb col·legues, calia fer observacions d'aus, estudiar la bibliografia, conèixer i recórrer sistemàticament el territori, consultar col·leccions i, en tant que fos possible, obtenir col·lectes d'interès per a la comparació i estudi. En definitiva, s'havia de crear una estructura formal que possibilités aquests objectius, i amb aquesta proposta-força va sorgir el CEOB com a associació científica amb finalitats culturals.

Com a integrants de la comissió organitzadora per a redactar els estatuts del CEOB, el secretari d'aquesta, el Sr. Tato, contacta amb diverses persones: el prevere Blas Genovart Genovart, la comtessa d'Ayamans, Isabel Ferret de Ferrer, l'exportador d'aus Cipriano Arnaiz Tugores, o l'inspector de policia Miguel Mulet Zaragoza. Aquesta comissió, a través del seu secretari, s'encarregarà de sol·licitar la incorporació de l'ornitòleg britànic Farrand com a delegat per al Regne Unit i de José Antonio Valverde com a Assessor Adjunt, de Palau com a entomòleg i del farmacèutic Francisco Cano com a botànic. Posteriorment s'incorporaran una altra sèrie de membres tal i com apareix publicat al primer número de Balearica (Figura 2ab)

El primer article dels estatuts d'aquesta associació especificava la seva missió:

<<Se constituye bajo el patrocinio del Colegio "Ramiro de Maeztu" de Palma de Mallorca y por tiempo ilimitado, una asociación que, con la denominación de "Centro de Estudios Ornitológicos de Baleares" se dedicará al estudio científico de las aves montaraces que pueblan o transitan las islas Baleares, promoviendo la protección de las mismas y cooperando con otras entidades u organismos en dichos trabajos>> (Fig. 3).

En efecte, el dia 6 d'agost de 1956, cinc dels seus membres presenten oficialment els estatuts d'aquesta associació especificant la denominació, objecte i domicili del CEOB, el seu funcionament, càrrecs directius, càrrecs tècnics, càrrecs au-

xiliars, membres, recursos, i un darer capítol sobre la seva continuïtat o la seva possible dissolució (Fig. 4). S'estableix com a president perpetu al Director del Col·legi Ramiro de Maeztu, es donen amplis poders al subdirector, lloc que ocuparà en Tato, i es crea la figura d'Assessor-adjunt "científico que no será preciso que resida en Baleares", indubtablement dissenyada a la mida de José Antonio Valverde.

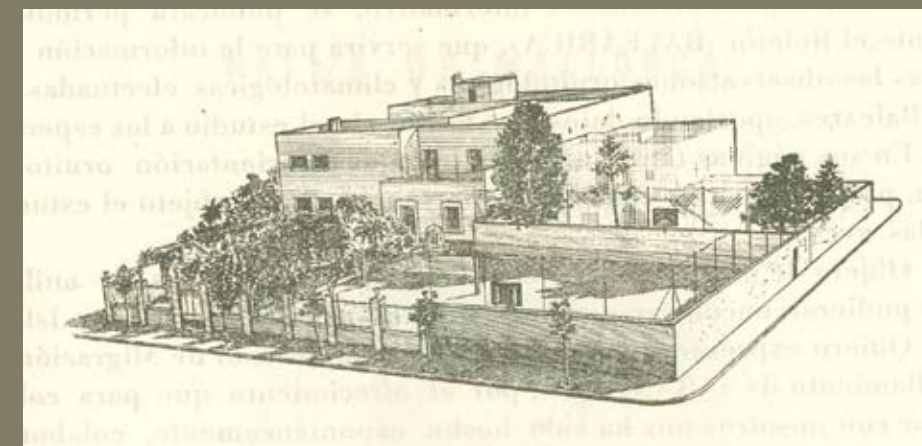
(Figura 4. Còpia de la instància de petició de la creació del CEOB)

Els estatuts també varen preveure l'edició d'un suplement pensat per als membres joves del Centre, suplement que tindria el nom de "Pájaros" (encara que a un esborrany inicial es proposà "Els Aucells") i que mai va arribar a editar-se.

Els proponents del CEOB no fien altra cosa que seguir la recomanació que el Dr. Bernis proposava al seu fulletó La ornitología, sus problemas nacionales y generales (Bernis, 1955) i que es va convertir en "nuestra razón de ser" al primer número de Balearica:

<<Faltan todavía en nuestro país centros decorosos y permanentes donde se estudie la biología de las aves con arreglo a las modernas exigencias, donde se investigue metódicamente el régimen alimenticio de animales útiles y dañinos, la demografía y ecología de la caza, la migración de las aves, etc. La Sociedad aboga firmemente por la creación de laboratorios ornitológicos y estaciones de Ornitología, que hoy se echan mucho de menos en España. Sólo con esos Centros de estudio eficiente y práctico, sólo apoyando decorosamente a técnicos y científicos

Figura 3a,b. Una il·lustració del Col·legi "Ramiro de Maeztu", seu del CEOB, i fotografia del seu director-propietari

españoles para que permanezcan en intenso y fructífero contacto con la Naturaleza, será posible colocar rápidamente la Ornitología española al alto nivel que la misma ciencia alcanza en otros países>>

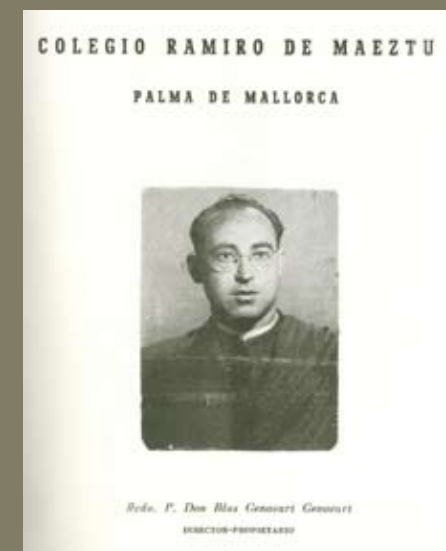
(Bernis, 1955: 15).

Una altra carta de la corresponència entre Tato i Garcias, de data 24 de juliol de 1956, testifica l'oficialització del treball de Tato i l'adquisició del llegat de Munn:

<<Querido amigo. Como verá por el membrete de la carta, el trabajo particular que estaba haciendo sobre las aves de Baleares lo he tenido que encauzar oficialmente, pues ya se sabe de lo que uno puede hacer solo y en ornitología. Hoy en día los trabajos han de ser de labor conjunta y auxiliados por un equipo de técnicos.

He sentido la distancia que nos separa, pues estoy seguro que hubiera tomado parte activa en la organización del Centro.

Hemos adquirido los libros y documentación, así como la colección de huevos, que pertenecieron a

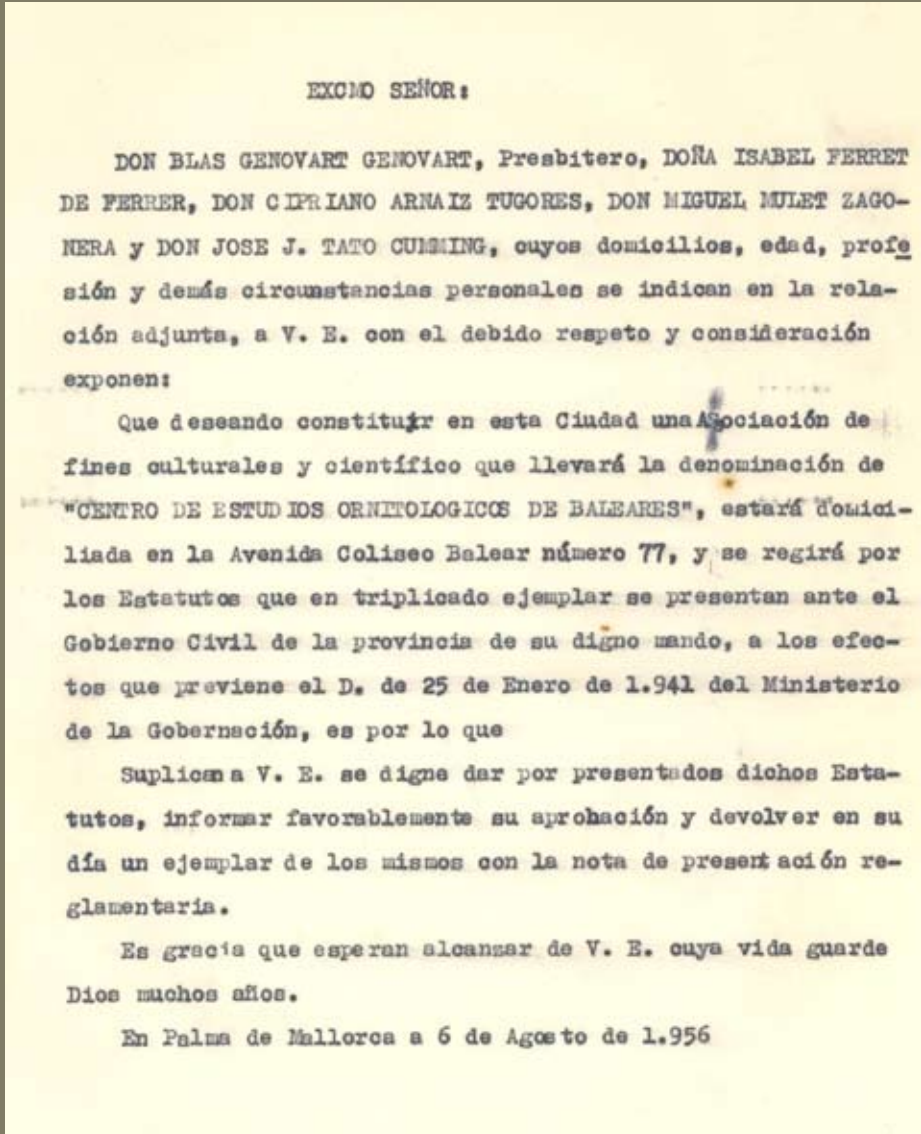

Figura 4. Còpia de la instància de petició de la creació del CEOB.

Munn, en Alcudia, y será una gran base de estudios. Más adelante veremos la forma de hacer algún intercambio con el Museo de Artá, que es el más importante de Mallorca, lo cual se mencionará en la revista, pudiendo ser un trabajo que podría presentar Vd., un “Catálogo de las aves del Museo de Artá”, sería muy interesante. Reciba un abrazo de su buen amigo, J. J. Tato Cumming.

Espero poder remitirle el mes que viene los folletos que me pres-tó>>.

Com es pot veure, un aspecte de gran importància va ser l’interès per editar una revista a la qual publicar les recerques, per la qual cosa a l’article segon dels estatuts es diu:

<<Como órgano científico e informativo, publicará periódicamente bajo el nombre de “Balearica” un boletín que tendrá como misión principal, la información de todas las observaciones efectuadas en las Ba-

leares sobre sus aves y climatología, aportando datos que facilitarán el estudio de los especialistas. En sus páginas tendrán cabida trabajos de orientación ornitológica, proteccionista y científicos que tengan como objeto el estudio de las aves. Estos trabajos de colaboración serán publicados en el idioma del original>>.

A continuació, pot resultar d’interès revisar breument el contingut d’aquesta revista.

Contingut succint dels dos números de Balearica

En quant als dos únics números que es varen publicar de la revista Balearica, aquests s’assemblen més a un anuari ornitològic (de fet, les seves edicions corresponen a “l’any ornitològic”, d’abril al març de l’any

següent), que a una revista d’estudi de les aus. Tenim la impressió que el redactor-cap de la revista (José J. Tato Cumming) l’orienta a ser l’eina de comunicació i intercanvi d’observacions d’aus entre els pocs ornòlegs natus i el grapat d’estrangers que visiten les illes durant aquells anys (Fig. 5).

Els articles es centren en llistes d’aus observades, encapçalades per les de Tato que reuneix observacions pròpies i les d’altres aficionats. Entre aquests destaquen els taxidermistes, amb 30 dels 360 registres del seu article sobre les aus observades a Balears l’any ornitològic de 1956-57 (Balearica, 1) procedents dels seus tallers. Entre els taxidermistes que apareixen a les planes de la revista estan B. Nadal Oliver (Felanitx) i J. Parpal Moragues (Palma). Respecte als estrangers, signen articles nou diferents, incloent tant residents (els Nicolson, pare i fill, del port de Sóller), com a visitants, que publiquen els resultats de les seves excursions en castellà, anglès o alemany.

Tot i que la revista és l’òrgan de comunicació del Centro de Estudios Ornitológicos de Baleares, el seu contingut està molt concentrat a Mallorca, illa que es cobreix de manera molt irregular. No hi ha cap treball específic d’altres illes, i a l’observatori de Tato per a 1956-57, de les 360 observacions d’espècies assignades a un lloc, totes són de Mallorca excepte 9 de Menorca (Sant Lluís). Dins de la major de les Balears les zones millor prospectades resulten ser Sóller, a la Serra de Tramuntana, i Alcúdia, particularment la seva Albufera.

Si ens fixam en les aus reportades, crida l’atenció diferents observacions d’espècies extingides a les illes, com l’àguila real, o recentment retornades gràcies a projectes de reintroducció, com la de Bonelli, o de forma natural, com el voltor lleonat. L’àguila real és vista per Tato a Sóller al 1956 i 1957, on la considera escassa, i per N. C. Morgan a Bunyola al setembre de 1956. Respecte a l’àguila de Bonelli, és citada per C.W. Macworth-Praed a Lluc al 1955 i per Tato a Sóller al 1956 i al 1957, on també la considera escassa. Finalment, respecte al voltor lleonat, el veu Tato a Sóller al 1956 (2 adults i 1 juv.) i E. Detflesen a Bunyola al 1957 (3 exemplars). Tan escasses obser-

vacions i amb tan petit nombre d’individus per a una espècie gregària com és el voltor lleonat, anunciaven la seva extinció. El cas oposat seria el d’una espècie avui dia ubiqua a Balears com és la gavina d’Audouin, de la qual no hi ha cap observació en aquells anys.

La revista, com a bon noticiari ornitològic, para especial esment a l’anellament i migració de les aus. Respecte al primer, el CEOB marcava les aus amb anelles d’Aranzadi (la primera associació a fabricar-les, al 1947, molt abans que SEO, al 1957) en molt curt nombre: 52 al 1956-57 i 344 al 1957-58, gairebé totes passeriformes. No obstant això, la revista recull el curiós cas de Martín Escudero, de Maó, que des de 1944 hi havia marcat 377 aus amb la seva pròpia inscripció (“MARTIN ESCUDERO, Mahón” i “MARESMON, Mahón”). Una d’aquestes aus, un suís marcat a Maó el 15/9/1956 fou recuperat a Mòdena (Itàlia) l’1/9/57. Respecte a la migració, Balearica recopila en els seus dos números publicats, les aus anellades a països europeus (no hi ha cap registre d’Espanya) i recuperades a Balears. Per a això, recull les recuperacions del capità Munn (15 aus entre 1915 i 1939), notícies de premsa (El Dia), revistes (Ardeola, Caça i Pesca, Butlletí de la Societat d’Història Natural de les Balears) i dades recollides de caçadors. Com a cas curiós, per la seva antiguitat, està el d’una gavina vulgar anellada com a poll el 16/7/1909 a Prússia Oriental (avui repartida entre Polònia i Rússia) i capturat a Maó el 6/1/1910.

Per acabar, a l’apartat de conservació ens crida l’atenció que no troba la més mínima crítica a la caça, activitat generalitzada a sobre totes les aus, des de les que avui consideram com a cinegètiques, com tords i becades (Tato escriu que a l’octubre de 1956 <<los colmados de Palma con verdaderos racimos de ejemplares cazados>>), fins a qualsevol aquàtica o rapinyaire. De fet, els ornòlegs agraeixen les dades de caçadors i taxidermistes i ells mateixos (com Tato) cacen ocells per determinar-los o analitzar el seu contingut estomacal. L’única referència a un problema per a les aus és la derivada de la contaminació marina, a conseqüència del naufragi d’un petrolier noruec entre Mallorca i Menorca que

va llançar a les platges de la primera centenars de frarets impregnats de petroli al febrer de 1958.

Per descomptat, en aquella època predomina un Zeitgeist caracteritzat per un afeccionat a l’ornitologia que és tan apassionat a aquesta disciplina com a l’activitat cinegètica. No és estrany, tampoc, que fins i tot el primer soci del GOB i fill de caçador i armer, Joan Mayol, confessi certes experiències infantils de comunió cinegètica amb la naturalesa i que afortunadament li desagraden també molt primerencament: <<Aquella relació amb la naturalesa no em satisfia. M’agradaven massa els animals per anar a tir amb ells>> (Mayol, 2014: 17).

Per no cansar més al lector d’aquesta atapeïda nota commemorativa dels 60 anys de la creació del CEOB, copiam aquí tres noves cartes de Tato a Garcias que ens ajuden a conèixer una mica més el tipus d’estudi que s’estava duent a terme.

Amb data d’11 de febrer de 1957 li comunica Tato:

<<Querido amigo:

Por un soldado le envié los trabajos que tuvo la amabilidad de prestarme hace tiempo, teniendo todavía en mi poder los dos más largos de Jordans que espero enviarle antes de fin de mes. Estoy recopilando para “BALEARICA” todas las citas de recuperaciones de anillas, por lo que si tiene algunas notas sobre esto, le agradecería infinito me las proporcionase, pues llevo ya recogidas cerca de noventa, casi todas con los datos completos. Precisamente quisiera comprobar una cita suya del Boletín de la Sociedad de Historia Natural de 1954 sobre el Charadrius apricarius, FUELL, Nº de la anilla 256444, de fecha de captura 10-II-52; la fecha del mes se refiere a la de Febrero o a Noviembre (¿).

Como le dije en mi tarjeta que le envié con las separatas, estoy trabajando hace tiempo para ordenar los vernáculos de las aves balearicas, siendo ayudado por el Sr. Moll, pero me falta entre el gran número de sinonimias recogidas en varias obras, y los nombres cogidos a viva voz, muchos para completar la lista entresacada de las citas en Baleares, que el Sr. Bernis publica en su Pronuario.

En lista aparte le pongo los nombres de las especies que me faltan datos por si tiene alguno de ellos; en caso contrario escribiría a Barcelona para que me proporcionaran los catalanes adoptados para esas especies.

Muchas gracias por las molestias que pueda causarle; me despido con un abrazo de su buen amigo>>.

Poc temps després, 18 de maig de 1957, li escriu

<<Querido amigo. Por la prensa me enteré de que tiene en el Museo un Pelicano, y creía que era el cazado hace unos años, pero luego me he enterado de que ha sido cazado en la Albufera por unos Srs. de Muro este año.

Dada la importancia de la cita, le agradecería muchísimo me mandase una nota sobre este asunto para “Balearica” que ya está en prensa.

Un abrazo de su buen amigo>>

I uns dies més tard, 22 de maig de 1957, li diu:

<<Querido amigo. Recibí su tarjeta, y como figuraba era el mismo Pelicano de hace unos años. Tengo noticias de que en un café de La Puebla, llamado creo “Can Rapiña”, había un pato anillado en el Japón; Vd. sabe algo de eso? Para lograr noticias interesantes hay que rebuscar por todos lados y creer todas las noticias por fantásticas que aparezcan, para irlas puliendo. Bernis me “felicit cordialmente y se muestra gratamente sorprendido por el índice de Balearica”. Por ahora gano por puntos. Un abrazo>>.

Problemes amb el CEOB i un Guió per a la seva solució

Per què aquesta felicitació de Bernis i a què es deu que Tato guanyés per punts? Per resoldre aquest dilema cal acudir al Boletín-circular nº 7 de la Sociedad Española de Ornitologia, de 7 de desembre de 1956, al qual s’informava de la Reunió de Junta Directiva del 24 de novembre de 1956:

<<Se muestra la correspondencia e impresos recibidos con re-

lació al nuevo Centro de Estudios Ornitológicos de Baleares, así como una carta que el propio Secretario General [Francisco Bernis] envió con fecha de 31 de Agosto pasado al Sr. Tato Cumming, organizador de dicho centro, carta que se redactó de acuerdo con el Presidente de nuestra Sociedad [Manuel Aulló]>>

A aquesta mateixa reunió, es va acordar, entre altres resolucions, dues que afectaven de ple al CEOB:

<<En lo sucesivo, ningún miembro de la Junta Directiva aceptará cargos o representaciones que puedan afectar por su índole al interés primordial, fines o administración de la Sociedad, sin que previamente la Junta Directiva haya otorgado su aquiescencia. La Junta Directiva hace constar su desagrado por la constitución en Baleares de una entidad ornitológica independiente de la Sociedad cuando lo ideal hubiera sido establecer allí una Sección similar a la que con tanto fruto viene funcionando en Cataluña>> (pág. 5).

Aquesta situació de molesta incomoditat, trufada de certa perplexitat, amb la iniciativa de crear el CEOB queda plasmada a la correspondència Tato-Garcias i, més recentment, a la monografia de Joaquín Fernández (50 años en defensa de las aves. 1954-2004. SEO/BirdLife, 2004, pàg. 110). Així, amb data de 30 d’agost de 1956, Tato transmet els problemes que han sorgit amb la SEO:

<<Querido amigo. Recibí su carta con las tarjetas suscribiéndose, muchísimas gracias, y excuso decirle que contaba con su colaboración.

Le envío otras como me dijo, para ver de encontrar otros aficionados.

Por carta de Bernis, parece ser que no ha gustado mucho esta iniciativa, y me dicen que por qué no se ha hecho una Sección Regional de la S.E.O., porque se ha tomado como una “escisión”.

Yo le he contestado que no existe tal “escisión”, sino todo lo contrario, muchas ganas de trabajar en una región importantísima y abandonada por los ornitólogos españoles, y que por no haber diez socios de la S.E.O3. es imposible pensar en dicha Sección; que este Centro colaborará estrechamente con la Sociedad y con

la que lo pida, y que seguirá las orientaciones científicas de la S.E.O. para evitar discrepancias y unificar trabajo y criterio, cosa conseguida al tener como Asesor a Valverde.

Una cosa tan importante como la especie es en la ornitología el biotopo, y si le parece puede ayudarme Vd. en ello; trazar en el mapa de Baleares las distintas clases de bosques y cultivos.

Esto podría ser un trabajo para la Memoria que se publicará en “BALEARICA”, una parte de la cual se dedicará a botánica y a la influencia de las floraciones en la población ornitológica.

Creo que la revista será buena, pues a parte de las cuotas, el Colegio subvenciona bien.

Un abrazo de su buen amigo...>>.

El Art. 32 de los Estatutos de la SEO aprobados por la Asamblea General el 6/4/1956 establecía que: “podrán constituirse secciones regionales dependientes de la Asociación en aquellas localidades españolas donde residen habitualmente más de diez miembros que no sean personas jurídicas. La creación de una sección regional deberá someterse al acuerdo de la Asamblea General, previa propuesta firmada por todos los socios interesados”

A l’any següent, el Director del Col·legi Ramiro de Maeztu de Palma de Mallorca envia una salutació a Bernis per a comunicar-li la labor que allà realitza aquest Centre tal com es recull al Boletín-circular, núm. 8 (22/3/1957):

<<El director del Colegio “Ramiro de Maeztu” de Palma de Mallorca, Rev. P. Blas Genovart, ha dirigido a nuestro Presidente un amable saluda para comunicarle la nueva labor que, dentro de la organización interna de dicho colegio, realiza el Centro de Estudios Ornitológicos de Baleares.

Hacemos nuestros mejores votos por el éxito y prosperidad de este centro de reciente creación, con el cual la Sociedad Española de Ornitología desea mantener cordiales y fructíferas relaciones>>.

Tot i que des de la seu s’acollís inicialment, i amb mal simulat malesstar, aquella “escissió” que suposava el CEOB, preferint-se que s’hagués

establert allà <<una sección similar a la que con tanto fruto viene funcionando en Cataluña>>, aquella societat aclariria més tard (circular nº 8 de 22/3/1957), amb evident ànim conciliador, que aquella expressió de desgrat <<tenia un significado exclusivamente administrativo, en ningún caso incompatible con la cordialidad que merece una iniciativa en beneficio de “la ornitología regional española”>>.

Una publicació compartida serà un bon motiu per a la resolució d’aquest enfrontament. Es tracta del Guión de la avifauna balear. Publicat en el número del mes de juny de 1958 a la revista Ardeola, aquest important treball va servir com a mecanisme “pipa de la pau” entre Bernis i Tato. Es tracta d’un treball fonamentalment de caràcter compilatori de la bibliografia publicada, estudi de col·leccions, i avalat per certa experiència ornitològica de camp. Els seus autors, Francisco Bernis, Pedro Manuel Diez Ponce de León (1931-2011), i José Tato es plantegen posar al dia, de forma condensada i selecta, les dades avifaunístiques revisades <<con la sana intención de convertirlo en útil instrumento para los españoles interesados en ornitología balear>> (Bernis, Diez i Tato, 1958: 25). Així mateix, es declara que <<La elaboración del Guión se convino después que uno de nosotros (J. T.) presentó en la redacción de ARDEOLA una lista orgánica prologada de la avifauna mallorquina >> (p. 26). A més del nom científic i el nom espanyol, s’aporta el nom baleàric, aprovats tant per la Societat d’Història Natural de Balears com del CEOB, en col·laboració amb el filòleg menorquí Francesc Moll Casasnovas (1903-1991).

Previ al maneig i contingut del guió, els seus autors plantegen unes interessants qüestions amb el desig que siguin escoltades i ateses pels ornitòlegs forans:

¿Qué cantidad y variedad de material ornitológico balear albergan las numerosas colecciones particulares y públicas de Inglaterra? ¿Qué datos avifaunísticos se nos escapan aquí o en los manuscritos inéditos de diversos visitantes británicos que han tenido las Baleares? ¿Qué pueden decirnos los ornitólogos extranjeros que actualmente continúan casi sin interrupción visitando una u otra

de sus islas?>> (págs. 31-32).

En aquest important article anomenen, en definitiva, un total de 245 espècies d’aus, i altres 49 dubtoses, extingides, o erròniament citades a Balears. Més de cent referències bibliogràfiques tanquen el Guión. Sens dubte, aquest treball va representar un moment zenital dins la investigació ornitològica balear.

La dissolució del CEOB

Salvats i superats tots els entrebancs, resulta que el CEOB agomitza i expira definitivament quan es trasllada a la península, per motius laborals, el seu principal artífex, protagonista i gestor. Es repeteix el problema d’aquelles associacions que es recolzen fràgilment sobre el temps, interès i passió d’un únic protagonista. De nou, a la carta de 5 de maig de 1959, Tato ens informa de la situació:

<<Distinguido amigo: Le estoy muy agradecido por la felicitación que recibimos en la Sociedad. Ha sido una distracción que se ha convertido en un premio, cosa siempre agradable, sobre todo al dejar esta isla, ya que hace pensar que mi labor en ella ha sido bien orientada y aconsejada por buenos amigos. Marcho destinado como Jefe de Estudios a Los Alcázares, Murcia, en donde, incondicionalmente me tiene a su disposición>>.

El premi es referia al Jaume I de l’Institut d’Estudis Catalans que va ser concedit a Tato l’any 1959 pel seu treball, en col·laboració amb J. M. Palau, El bosc mallorquí com a biotop ornitològic.

Entre les mostres de felicitació i reconeixement, ens agradaria presentar una altra inèdita postal del seu amic M. J. Nicolson, de 28 d’abril de 1959 des de Sóller:

<<Dear Comandante Tato, We are sorry to hear that you have been ill, and sincerely hope that you are now completely recovered. Our heartiest congratulations on you having received the “Jaime I” prize. I wish that we could be of more use than we are, but we can only give a limited time to bird-watching, and this is a very difficult region, with so much vegetation and the birds so

shy. With our kindest regards, M. J. Nicolson>>.

(Benvolgut Comandant Tato, lamentam que hagi estat malalt, i sincerament esperam que ara estigui completament recuperat. Les nostres més sinceres felicitacions per haver rebut el premi “Jaume I”. Tant de bo poguéssim ser més útils, però només podem dedicar un temps limitat a l’observació d’aus, i aquesta és una regió molt difícil, amb tanta vegetació i els ocells tan tímids. Amb les nostres millors salutacions, M. J. Nicolson).

El temps d’en Tato de dedicació balear havia passat. El seu fill, José Julio Tato Puigcerver (1951-2012), explicava reiteradament que la labor com a ornitòleg més important del seu pare no van ser les seves publicacions, sinó la seva capacitat de despertar en uns altres la passió per l’ornitologia, i el fet d’haver orientat a molts joves ornitòlegs.

Alguns articles d’aquella època donen fe de la breu vida del CEOB. Així, en un article sobre una visita a l’illa de Formentera (Balears) al mes d’abril (11-23 d’abril de 1958), publicat al mes de desembre de 1960, els seus autors comenten que

<<Como preparación al viaje, hicimos algunas gestiones para averiguar qué especies se podrían observar en dicha isla. Nuestro Profesor de Biología, Mr. I. Thomas, escribió al B. T. O., cuya entidad nos puso en contacto con Mr. John Farrand, delegado en Inglaterra del Centro de Estudios Ornitológicos de Baleares (C.E.O.B.), quien nos dió algunos valiosos consejos y nos proporcionó un ejemplar de Balearica, revista ornitológica de Baleares. También escribimos al Comandante don José J. Tato, Subdirector del C.E.O.B., que nos contestó animándonos y recomendándonos algunos puntos de especial interés para nuestras observaciones ornitológicas>> (Coates i Johnson, 1960: 327).

A una nota a peu de pàgina, i segurament de mà de Bernis, del qual es commemora el centenari del seu neixament aquest mateix any, es diu respecte del CEOB: <<Esta entidad ha suspendido temporalmente sus funciones; las actividades ornitológicas de Baleares recaen, ahora, en la Soc. de Hist. Nat. de Baleares>>.

Dins aquesta mateixa línia, es publicava al 1959 una nota al Butlletí de la Societat d’Història Natural de les Balears, (tom V, fascicles 1, 2, 3, 4), amb el títol “Sección de Zoología (Ornitología). Captura de aves anilladas” a la qual es deia:

<<Se ruega a todos aquellos quienes capturen o tengan noticias de aves anilladas lo comuniquen a esta Sociedad, a efectos de ponerlo en conocimiento de nuestro consocio don José J Tato Cumming quien nos comunica haber sido nombrado por la Sociedad Española de Ornitología, Delegado de la Sección de Migración para Baleares.

Al mismo tiempo se advierte que habiendo cesado temporalmente en sus actividades el Centro Ornitológico de Baleares así como la publicación de su revista “Balearica”, dicho Centro comunica a todas aquellas personas interesadas en Ornitología, dirijan en adelante sus comunicaciones a esta Sociedad de Historia Natural de Baleares, con domicilio en el Estudio General Luliano, calle San Roque nº. 8, Palma de Mallorca>>.

Encara a l’any 1971, amb motiu d’un volum especial d’Ardeola en homenatge al Dr. Francisco Bernis Madrazo en el XV aniversari de la SEO, Tato escrivia, una vegada més, un treball titulat Datos para una ecología estival de los bosques de la isla de Mallorca y sus aves (Tato, 1971) en el qual lamenta de nou l’estat de degradació progressiva del bosc mallorquí i l’empobriment de la biocecosi. Tot i que el CEOB feia anys que estava relegat a l’oblit, mai minvà la passió d’en Tato per les aus i sempre es mantingué baix l’encís balear.

Els papers del CEOB: de Mallorca a Castelló passant per València

Com varen arribar els papers del CEOB al museu de Castelló?

Probablement, el llegat del CEOB va estar a València durant la dècada de 1960 a la Secció Regional de la SEO. Durant aquests anys, Tato va ser destinat a aquesta capital i fou novament l’impulsor de la creació d’aquesta secció regional. Als primers anys de 1970, Tato va

ser destinat definitivament a la ciutat d’Alacant, deixant probablement aquell material del CEOB a la seu valenciana. Encara desconexim per què aquest llegat va passar al museu castellonenc. Tal vegada la seu valenciana va deixar de funcionar amb el nou i definitiu canvi de destinació del seu organitzador.

En qualsevol cas, la lletra manuscrita de Tato, el seu ex-libris, etc., està present a molts dels papers d’aquella documentació. Altra part d’aquest llegat es la va quedar Tato per al seu ús personal o per altres motius (manuscrits i cartes de Munn, separates d’articles ornitològics, etc.), i romanen a l’actualitat a l’arxiu d’un dels autors.

Al museu castellonenc encara es custodia la següent documentació:

- Lligalls transcrivint publicacions antigues sobre l’ornitofauna balear (Hernández-Ponseti, 1910; Barceló-Combis, 1867, etc.) mecanografiats per Tato.

- Circulars de la Sociedad Española de Ornitologia, entre 1954 i 1957, enviades per correu postal a Tato.

- Successius esborranys del CEOB i notes a mà de les primeres reunions i possibles membres.

- Diverses separates d’articles, bastants exemplars dels dos números de Balearica, i algunes revistes ornitològiques internacionals.

Aquestes últimes poden donar-nos alguna pista més. La més antiga és Dansk Ornitologisk Forening, amb exemplars que es remunten a 1956. Posteriorment, s’incrementa el nombre de revistes, fins a quatre (any 1958), i minven als anys successius fins a pràcticament no quedar-ne cap de 1964. És possible que durant aquest període es rebessin les revistes com a intercanvi amb Balearica (1956-58). No obstant això, al museu hi ha revistes que es perllonguen fins a 1973 (Rivista Italiana de Ornitologia), per la qual cosa podrien correspondre a part de la col·lecció privada de Tato.

I ja propers a tancar el cercle, desvetllarem la destinació actual dels papers del CEOB: estan al Museo del Carmen de Onda. El museu s’origina a partir del gabinet de ciències format a partir de 1952 al col·legi dels pares Carmelites. La col·lecció d’His-

tòria Natural, impulsada pel pare Anselmo Coyne fou creixent ràpidament fins al punt de requerir la construcció d’un edifici propi, inaugurat el 1965. Durant molts anys fou el museu més gran d’història natural de la Comunitat Valenciana, mostrant més de 2.000 vertebrats, i milers d’invertebrats, plantes, minerals i fòssils. La importància del museu a principis dels 70, llavors en ple creixement, va poder justificar que es diposites-sin allà els fons del CEOB sortits de Palma.

En aquella època, la visita al Museo de Carmen de Onda era part de la formació dels escolars de la regió, que vèiem admirats aquella plèiade d’animals que pràcticament només coneixíem dels cromos (de fet, el Museu tenia el seu propi àlbum per col·leccionar-los), i sens dubte va despertar alguna vocació naturalista primerenca, abans fins i tot de la revolució editorial i televisiva realitzada per Félix Rodríguez de la Fuente. Aquesta i altres innovacions ens permeten ara ser uns magnífics coneixedors virtuals de la fauna mundial, amb el que l’afluència a aquest i altres museus ha decaïgut molt, del que esdevé la preocupació pel seu futur i el de les valuosíssimes peces que, amb enorme mèrit, es conserven.

A la vista de l’exposat aquí, els autors d’aquest article consideren que aquesta documentació del vell CEOB, amb l’autorització de l’adreça del Museo de Onda, hauria de restituir-se i romandre en alguna institució balear que sàpiga apreciar la seva vàlua. •

Agraïments

A Joan Llidó, director del Museu d’Onda (Castelló) per la seva amabilitat i atencions durant la nostra visita i al Convent dels Pares Carmelites d’Onda, per la cura de les seves col·leccions d’història natural i la custòdia del llegat del CEOB.

Al Dr. Guillem Xavier Pons Buades, professor de la Universitat de les Illes Balears (UIB), per facilitar-nos una còpia de la correspondència inèdita entre Tato i Garcias.

Referències bibliogràfiques

Bernis, F. (1955). La ornitología. Sus problemas nacionales y generales. La Sociedad Española de Ornitología. Publicación de la S. E. O. Madrid.

Bernis, F., Díez, P. M. y Tato, J. (1958). Guión de la avifauna balear. Ardeola, IV: 25-97.

Coates, R. y Johnson, P. G. (1960). Reportaje de una visita a la isla de Formentera (Balears) en el mes de abril. Ardeola, VI: 327-331.

Garcias, M. y Pons, G. X. (Eds.) (2011). Llorenç Garcies i Font, Científic i Promotor Cultural. Govern de les Illes Balears, Palma.

Mayol, J. (2014). El naixement del GOB. Un record personal. Palma, Lleonard Mun-taner, Editor.

Reig-Ferrer, A. (2002). José Julio Tato Cumming (1918-1989). El primer gran ornitólogo alicantino. En SEO/BirdLife. Grupo local de Alicante: Las Aves en Alicante. Anuario ornitológico 2000. Alicante: 155-160.

Reig-Ferrer, A. (2013). Antoni Ginart Celià (1905-1982): Els sentits ornitològics del capità britànic Philip W. Munn. Es Busqueret, 33: 8-12.

Reig-Ferrer, A. y Tato-Puigcerver, J.J. (2012). Breve apunte acerca de un manuscrito ornitológico redactado por Philip W. Munn durante su exilio en Portugal (1941-1945): The Birds of the Balearic Islands (June, 1943). Argutorio, 29: 53-58.

Tato Cumming, J. J. (1956). Notas sobre las Aves del Bosque de Bellver. Boletín de la Sociedad de Historia natural de Baleares, tomo II: 49-57.

Tato Cumming, J. J. (1959). El problema de las plagas del bosque de Bellver y sus aves. Boletín de la Sociedad de Historia natural de Baleares, tomo V: 13-17.

Tato Cumming, J. J. (1971). Datos para una ecología estival de los bosques de la isla de Mallorca y sus aves. Ardeola, vol. especial: 405-427.

Sabies què ...

Per **Maite Serra-Franco**

“Bird brained II”

Durant decennis es va creure que la conducta de les aus mancava de raonament i venia guiada pel seu instint, idea que es recolzava en les notables diferències del seu cervell amb el dels mamífers. Si es compara el cervell d’una au amb el d’un mamífer, el primer que crida l’atenció és que la superfície del segon presenta solcs. Es pensava, com a regla general que, com més solcs majors serien les facultats cognoscitives, és a dir, la intel·ligència. En conseqüència, la majoria dels investigadors concedien fins aleshores una escassa capacitat cognitiva als cervells llisos de les aus. No obstant això, tot i que els cervells d’aquests dos grups d’animals presenten una estructura molt diferent, des del punt de vista funcional presenten moltes semblances, havent-hi, fins i tot, vies nervioses completes que no solament transcorren pels mateixos llocs, sinó que presenten, a més, la mateixa estructura. Els estudis recents permeten deduir que la major part del cervell de les aus correspon al “pal·li”, part del cervell que coincideix amb l’escorça cerebral en mamífers, que és compatible amb les funcions cognitives superiors, tals com la planificació per al futur o la cerca de patrons. Els mamífers presenten capacitats cognitives més evolucionades com més extens i gruixut és el “còrtex” en relació a la resta de l’encèfal. Mentre que a les aus, com més espai ocupa el “pal·li” al cervell, més intel·ligents són. Les semblances amb la nostra espècie serien, per tant, un cas d’evolució

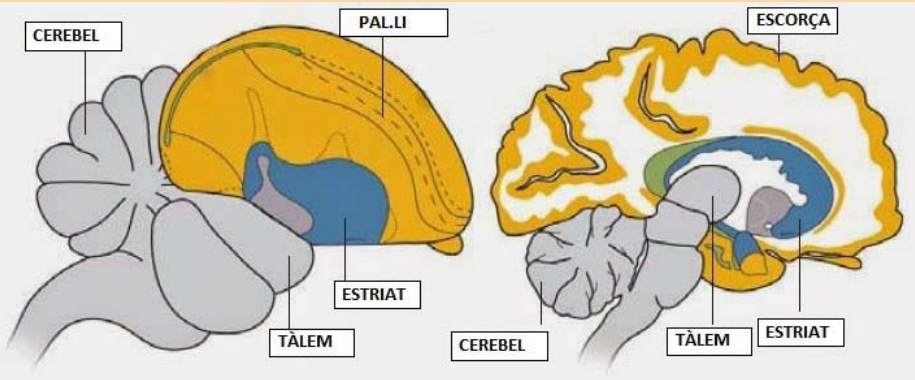
La cacatura Figaro utilitzant una eina. Alice Auersperg.

convergent”: dos organismes sumament diferents han desenvolupat, per separat, uns mateixos trets ^{1,2}.

Louis Lefebvre, qui va elaborar un llistat d’aus intel·ligents en funció del grau d’innovació que aquestes exhibien davant els reptes de la subsistència, va trobar una correlació entre la grandària del cervell i la intel·ligència de les aus ³. Això coincideix amb estudis recents que afirmen que aquelles aus amb un major nivell d’innovació, associat a la major grandària cerebral, seran les més capaces d’enfrontar-se a reptes ambientals. Això es pot observar especialment en el cas de les aus urbanes, ja que cada ciutat enfronta als seus habitants a nous reptes ⁴. A la Gran Bretanya, existeix el curiós cas de ferrerics (*Parus major*) i ferreri-

cos blaus (*Cyanistes caeruleus*) que han après a llevar la tapa d’alumini de les ampolles de llet, dipositades cada matí davant la porta de cada casa, per beure el contingut. Al nostre país, les garses (*Pica pica*) obren les oueres de cartró que també es deixen davant de les cases. En diferents llocs, els teuladers “VIPs” han après a obrir les portes automàtiques d’aeroports i centres comercials revolotejant davant els emissors d’infrarojos que controlen les portes amb l’objectiu d’aprofitar les restes de menjar ⁴. Mereix esment un teulader que s’introduïa cada matí al tradicional Cafè d’Orient, a la plaça del mateix nom a Madrid, i romania allí fins al vespre. L’ocell era capaç de determinar, segons el nombre de persones que entraven o sortien del local, en quin moment podria entrar al Cafè travessant el llindar de les dues portes d’accés. Si entrava un sol client, una porta es tancava abans d’obrir-se l’altra i el pardal es podia quedar tancat als gairebé dos metres de separació entre ambdues portes, per la qual cosa només entrava o sortia quan les dues portes romanien obertes alhora uns instants ⁵.

Els coloms també se les enginyen bé per trobar sustent, fins i tot se’ls ha vist col·laborant per obtenir aigua d’una font amb palanca. Men-

Comparació del cervell d’un aucell amb el d’un mamífer. Universe-review.ca